

ככתבם וכלשונם'

ה'רבה ילדות עושה' —

'דוד המלך ע"ה צוה לבנו החכם מכל אדם וכו' וחזקת והיית לאיש. וזו היא כל הצוואה לפני הפרדו ממנו. ואם כן נכלל במלה הזאת כל ההצלחה, היינו בלי להראות בהנהגתו נערות ופחזות. כי באמת גם חז"ל אמרו 'הרבה ילדות עושה', וגם לי מובן זאת מעט, כי ריש כל מרעין וגנות, וסוף כל המדות הרעות, שניכר על המתנהג בזה סימני ילדות, וגם עם רוב השנים לא סר ילדותו ממנו. [וצריך לזה הבנה והכרה, ומי שמבין רואה זאת בכל הנהגה מקטן וגדול]...'. (מתוך אגרת ר' ירוחם ממיר — 'דעת חכמה ומוסר' ח"ג ש)

*

'... והרב בעל זיקוקין דנורא (אליהו זוטא ה), עם גודל חסידתו במחילה מכבודו אישתבש במה שכתב בשבח הפלפול לבאר יגיע כפיך כי תאכל על ספיקת כפים של התלמיד-חכם, ושהוא מה שאמר רבי לפני מותו (כתובות קד). יגעתי בעשר אצבעותי וכו', ולכן אם קול יעקב מצפצף ומכין בידיהם אין ידי עשו שולטות. והיינו מה שאמרו על יהודה ידיו רב לו על דלא ידע למישקל ולמיטרח בשמעתתא, ושגם האר"י היה מפלפל בכח גפ"ת עד שהיה מזיע.

ואני אומר שהדברים האלה תלויים על בלי מה, ולא מצאנו שום רמז כל דהו בשום מקום מדברי רז"ל שיהיה בו נדנוד מצוה כמו שמצינו במרוצה ותנועה רבה בהליכה לדבר מצוה בזוהר, שנותן כח למלאכי זכות שבתא הרצים, וכבר נתן בזוהר (במדבר ריט.) טעם על תנועה כל דהו שדרך תלמידי חכמים לעשות בעת לימודם. ועיין גם בכוזרי (ב.פ.) משא"כ קפיצה וסיפוק וריקוד תוך הפלפול איש נגד רעהו, שזה גורם בלי ספק שחבירו ימהר לעשות כמעשהו וירקוד גם כן כנגדו וירים קולו בצעקה גדולה ומרה יותר ולא ישמע איש שפת חבירו, ואין זה רק מנהג יהוא (ע' מלכים-ב ט.כ), וכל המרבה בה הרי זה משוגע, הן בחילוקים או בדרושים. אם לא שהוא בדרוש או ברב המקשה ומתרץ בחריפות של אמת וצדק, שבמסקנת הדבר מצד השגת המבוקש יגיל וישמח עד שמרוב שמחה ידלג ויכה כף ויאמר האח חמותי ראיתי אור תורת אמת... וגם האר"י לא יגע לריק מהכאת כפים רק לשם שמים היה מקשה ומפרק לשבור הקליפות בקול ובכח... וקרא דיגיע כפיך — כפשטיה, דכל מלאכת אדם ועסקיו ייחס לידיים... ולכן גם שקלא וטריא דיהודה ויגיעת רבי ייחס לידיים ולאצבעות...'. (מתוך שו"ת חות יאיר קנב)

דף ח

זמחתינן לה' — רש"י פירש מכל הר הבית. וזה מפני שפירש 'שער המזרח' הוא שער ההר (תוס' הרא"ש). ויש חולקים ומפרשים שהורידה מהעזרה, כאשר יצאה מלשכת הגזית, ושוב העלוה לשער ניקנור. (תוס' הרא"ש. וע' מאירי; פסקי ריא"ז; רמב"ם ג.ג.)

'אין קרבנו של אדם קרב אלא אם כן עומד על גביו' — יש מי שכתב שמדין תורה אין צריך מעמד

ישראל בהקרבת הקרבן אלא בקרבנות ציבור (כפי שדרשו חכמים מהכתוב בקרבן התמיד. ע' תענית כו ועוד), וחכמים הצריכו למצוה מן המובחר שבכל קרבן יחיד היא הבעלים עומד על קרבנו. אך מעמד היחיד אינו מעכב ההקרבה, ואם אי אפשר לו לבעלים להתעכב שם, מקריבים את קרבנו בלעדיו. ולכך מצינו שהאשה נותנת מעות בשופר להקריב את קרבנה ואינה עומדת על גביו. (עפ"י גבורת ארי — תענית כו).

ואולם המבי"ט ב'קריית ספר' (כלי המקדש ו) כתב שמעמד קרבן יחיד מדאורייתא, מדכתיב בפסח 'שם תזבח את הפסח'. ויש מביאים מרש"י ישן ללמוד מהנאמר בקרבנות בלק 'התיצב כה על עלתך'.

'איכא בנייהו רותתת. ורותתת מי משקין...' — הרא"ש בתוספותיו גרס 'רותתות', כי כשאחת בלבד רותתת, עדיין קיים החשש כלפי חברתה, שתגיס לבה בראותה את זו שותה על אף פחדה. (נראה שאף לגרסתנו ניתן לפרש כן, שכל אחת מהן רותתת).

'והא אין עושיין מצוות חבילות חבילות... לא קשיא כאן בכהן אחד כאן בשני כהנים' — רש"י ותוס' פרשו שבאדם אחד אסור, שנראה כאילו המצוות עליו למשא וממחר לפורקו מעליו, ובשני אנשים מותר. אמנם הרמב"ם לא הביא חילוק זה. וכתב המגן-אברהם (קמו, יא) שהרמב"ם פרש להפך: בכהן אחד מותר, כיון שאינו משקן ממש בבת אחת אלא בזה אחר זה, ובשני כהנים באותו זמן ממש — אסור. ונפקא מינה, כתב המגן-אברהם, במילת שני תינוקות; להרמב"ם יהא אסור למולם כאחת על ידי שני מוהלים, אך מותר להביאם יחדו ולמולם בזה אחר זה, ולפי התוס' הדין להפך. והתשב"ץ (ח"ב מב) כתב שאין שייך לגבי מילה 'חבילות חבילות' בתינוקות שאינם אחים, לפי שכל מצוה מוטלת על אב אחר, מה שאין כן בהשקאת סוטה ודומיה, שהמצוה מוטלת על בית דין. עיין שם. וכן יש לדקדק מרש"י שכתב שני עבדים ואדון אחד, משמע שבשנים מותר, והוא הדין למילה בשני אבות. ואף התוס' שחלקו י"ל ששונה שם שהמצוה על ב"ד, משא"כ מילה המוטלת על האב, כאמור).

ה ט ע מ י ם

כאמור, רש"י ותוס' (ועוד ראשונים), פרשו טעם האיסור מפני שנראה כממחר לפרוק משאו. (ונראה שהשתמשו בביטוי 'חבילות' לשתי כוונות: שמצרף את המצוות יחדיו להיותן כחבילה; וכמשא של חבילות המכבידות על כתפו של אדם). יש מי שכתב לפי זה שלא אסרו אלא כשניכר הדבר לאחרים שעושה שתי מצוות כאחת, אבל כשאין ניכר, כגון מדליק נר חנוכה בשמן שריפה, שהרואה סבור שהוא חולין ואינו יודע שמן שריפה הוא — מותר. (ע' שדי חמד, פאת השדה א, צה סק"ג). ויש חולקים וסוברים שאין הדבר תלוי דוקא באחרים הרואים. (ע' מגדים חדשים — שבת כג:).

טעם נוסף כתבו התוס' במועד קטן (ח:), משום שאין לכוף לכל מצוה. [יש שדייקו בדבריהם שם שהוא איסור תורה, ולא כמו שכתבו כאן (ע' 'כרם נטע' כאן). ויש שתלו זאת במחלוקת אם מצוות צריכות כוונה — ילקוט הרועים (מער' א. ויש להעיר שהכוונה הנצרכת לצאת ידי חובה, ודאי יכול לכוון יחדו). ובאגרות משה (או"ח ח"א קפט) האריך לבאר שהטעם שכתבו התוס' במועד קטן הוא נוסף לטעם הראשונים, ואין כאן מחלוקת].

מצוות שאינן חובה על האדם

כתב המגן-אברהם: אין איסור אלא במצוות המוטלות חובה על האדם, ולא במצוות התלויות ברצונו

כגון שחיטה שאינו מחויב בה אלא אם חפץ לאכול, ובוזה תירץ קושית התוס' כאן, שלכך מותר להעמיד שני קרבנות כאחת לשחיטה, [ואמנם שני קרבנות חובה אסור לפי זה]. ובאגרות משה (או"ח ח"א קפט ח"ב טו) נקט בפשטות שאין חילוק בדבר (ולא הזכיר את המג"א), והוכיח מרציעת שני עבדים, הגם שאין הרציעה חובה אלא באם חפץ בהמשך העבדות. ויש מי שכתב שאין איסור אלא במצוות המוטלות על גופו של אדם ואין לו אפשרות לשלוח שליח לעשותן, אבל מצוות שמועילה בהן שליחות, הלא התירה לו תורה 'לפרקן' מעליו ולהשליכן על אדם אחר שאינו מצווה בהן כלל, הלכך יכול אף הוא לעשותן כאחת. ולפי זה מובן שמפריש אדם תרומותיו ומעשרותיו בבת אחת, או מקדש חמש נשים כאחת. (אור שמח הל' טומאת צרעת יא,ו).

במעשה אחד

יש מן האחרונים שכתבו שבפעולה אחת אין איסור של 'חבילות חבילות', שלא מצאנו אלא בהשקאת שתי סטות וכדומה, או באמירת שתי קדושות על כוס אחת, אך עשיית פעולה שמתקיימות בה שתי מצוות — מותר, שאין זה נראה כמפרק משאו. (ע' בחידושי רבי עזריאל הילדסהיימר — יבמות ה. וכן כתב באגרות משה או"ח ח"א קפט ובח"ב טו. והאריך שם בהסברת הענין. וע' ש'עורים לזכר א"מ' — ח"ב עמ' קיח), וכבר קדמום כמה אחרונים — ע' שדי חמד).

במצוות דרבנן

מלשון הרמב"ם (הל' שבת כט,יג) דייקן שאין איסור זה אמור בשתי מצוות דרבנן. (ע' במאירי פסחים קב עפ"י הרמב"ם שם; מגדל עז על הרמב"ם שם. וכבר האריכו בזה האחרונים). וכן במצוה אחת מדאורייתא ואחת מדרבנן — ע' בשו"ת חתם סופר כא, ובחידושו לפסחים קב; שו"ת כתב סופר או"ח כג, כו, קלט; מועדים וזמנים — פסח רמד. חילוקי דינים ושיטות באמירת שתי קדושות וברכות על כוס אחת — נתבארו בפסחים קב.

(ע"ב) 'אלא אמר רבא: כל הרוצה לראות... ונשים חייבות לראותה...' — ואגב ששנה איסור בעבדיה ובשפחותיה, נקט לשון היתר בכל הנשים [ואפילו אם היא חברתה ולבה גס בה, לא חשו בדבר, משום מצות 'ונוסרו'], ולעולם אף חיוב יש בדבר. (תוס' הרא"ש). ויש מפרשים שרבא מפרש 'וכל הנשים מותרות לראותה' — מותרות ומוזהרות לראותה. (עפ"י תפארת ישראל; חדושי הגר"ס. וע' חדושי הגר"ר בנגיס ח"ב לב,ו שקילס פירוש זה).

'כל הרוצה לראות בה רואה' — משמיענו שאף על פי שבעלמא ראוי להמנע מלראות בכגון זו, שמוסיף על עלבונה, כאן אין לחוש בדבר, שלכך אמרה תורה לבוותה. (חדושים ובאורים)

— בין כל הדברים המותרים לעשותם במועד משום צרכי הרבים, מנה הרמב"ם (הל' יום טוב ז,יא) את השקאת הסטות. והקשו, מה צורך הרבים יש בדבר? ויש לפרש, משום שרבים באים לראותה כדי ליקח מוסר, והנשים אף חייבות בזה, לכך נחשב צורך הרבים. (שבט הלוי ח"ו עד). אמנם אין לדחות את השקאתה בכוונה לרגל, בבוא כל ישראל (כפי שבאר במשך חכמה (נשא) עפ"י המדרש).

'דין ארבע מיתות לא בטלו, מי שנתחייב סקילה...' — פירוש, באותם שנוטלים דינם בעולם הזה.

אבל ודאי יש כמה רוצחים ומשומדים שמתים בשלוחה והשקט, שנידונים בעולם הבא, כי פעמים זכות תולה לו ואינו נפרע בחייו. וכן אפשר שעל ידי תשובה הקב"ה מיקל בענשו או מוחל לגמרי. (עפ"י ריטב"א ותוס').

וכן להפך, רואים אנו כמה צדיקים גמורים שמתו במיתות משונות, כגון רבי עקיבא — שנפרעים מן הצדיקים על מיעוט עבירותיהם כדי לזכותם לעולם הבא. (מהרש"א) עוד בענין דין ארבע מיתות — ע' בשיחות מוסר להגר"ח שמואלביץ, יא תשל"ב. בדקדוק הלשון 'מיום שחרב בית המקדש... — ע' במובא בכתובות ל.

שיטות חכמים

רבי שמעון היא דדריש טעם דקרא —

פירוש, על פי דרישת הטעם מוציא רבי שמעון נפקותא להלכה; כגון בנידון דידן, כאשר היא רותתת ואין לבה גס בחברתה, מותר להשקותה עם אחרת. וחכמים שוללים דרישת הטעם כדי להוציא ממנו הלכה.

וישנם מקומות שלדברי הכל דורשים טעמא דקרא; כשהטעם הוא פשוטו של מקרא, כגון באיסור 'לא תחסום שור בדישו', שאמרו בגמרא (ב"מ ז.ז.) שאם האכילה מזקת לבהמה ומצטערת ממנה — אינו עובר, לפי שלא הקפידה תורה אלא לטובתה ולהנאתה. (ע"ש בשיטה מקובצת. וכ"כ בשו"ת הרא"ש לענין הפרת הבעל. וכ"כ בספר אמרי שפר (לד,ה) לענין מצות קבורת המת, כשצויה שלא יקברוהו, ולענין כתיבת ס"ת. וכיו"ב יש בחזו"א פרה ו,טו. וכיו"ב כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ה קנט,ג. וע"ע בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב קל.)
וכן בכל מקום שאמרו בגמרא 'מפני מה אמרה תורה...'. כגון לענין שבועת מודה במקצת (ב"מ ג ועוד) — כתבו ראשונים שכשבאו ליתן טעם בדבר של תימא — לכולי עלמא דורשים הטעם, הגם שיש לו נפקותא להלכה. (מרדכי ב"ק פרק הגזול קלה, ע"ש כמה דוגמאות).

דרישת טעמא דקרא בדבר שאין לו נפקותא מעשית, מוסכמת היא לכולי עלמא ולא נחלקו בדבר התנאים (כדברי התוס' להלן יד. ד"ה כדי; גטין מט: ד"ה ור"ש). ומצינו זאת לרוב בגמרא ובמדרשים. [וכן אצל הרבה מהראשונים. (וע' טור יו"ד קפא). וזו לשון הרמב"ם (בסוף ספר הקרבנות): 'אף על פי שכל חוקי התורה — גזירות הם, כמו שביארנו בסוף מעילה, ראוי להתבונן בהן, וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם — תן לו טעם; הרי אמרו חכמים הראשונים שהמלך שלמה הבין רוב הטעמים של כל חוקי התורה... ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים, וכן הוא אומר: הלא כתבתי לך שלישים במעצות ודעת, להודיעך קשט אמרי אמת, להשיב אמרים אמת לשלחך'. — ואעפ"י שפסק הרמב"ם דלא כרבי שמעון הדורש טעמא דקרא. (ע' מחנה אפרים הל' נדרים יב, יד. וראה בפירוש המשנה להרמב"ם סוף ב"מ שנתן טעם לאיסור מישכון האלמנה אף לשיטת רבי יהודה).
ויש להעיר שעל אף האמור, דרכו של רבי שמעון ביחוד ליתן טעמים למצוות התורה ולהלכותיהן, אף ללא נפקותא מעשית; ע' להלן טו. לב: שבת כג. פסחים סח: קדושין ב: (ובראב"ד); זבחים ו: ז: ערכין ל: כריתות כו. מעילה יז סע"ב ושם יח רע"א.

ויש לראות שיטה כללית בדברי רבי שמעון, כשם שהולך אחר טעמו וכוונתו של הדין, כמו כן בכל

פעולה וחפץ, דן רבי שמעון אחר ענינו המכוון, שימושו ויעודו ותוצאותיו, ובהתאם להם נקבע שמו ומעמדו של המעשה / החפץ. כפי שיבואר; —

רבי שמעון סובר דבר הגורם לממון — כממון דמי (ב"ק עד: ועוד). הגם שהוא כשלעצמו אינו ממון, התוצאה הנגרמת היא זו שקובעת את גדרו ומהותו של הדבר.

כמו כן לדעת ר"ש (שבת כט: ועוד) 'דבר שאינו מתכוין — מותר' (הן באיסורי שבת, הן בשאר איסורים, ע"ש ובראשונים). הרי שהמעשה כשלעצמו ללא כוונה ורצון, לא נאסר. וכן פטר רבי שמעון נזיקין שלא בכונה — ומובא בראשונים לקשר זאת לשיטתו הכללית בדבר שאינו מתכוין. (ע' במצוין בב"ק מד). [ולענין רוצח, פטר רבי שמעון נתכוין להרוג את זה והרג את זה (סנהדרין עט)].

וכן לענין שבת — מלאכה שאינה צריכה לגופה — פטור עליה לדעתו (שבת קו ועוד) — שכוונתה ומטרתה היא זו שמחשיבה את המלאכה. [ורבי יהודה, החולק בדין זה וגם אוסר דבר שאינו מתכוין, חולק גם על דרישת טעמא דקרא].

וכן שיטתו (ב"ק עא. ועוד), ששחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה — לפי שמהותו ושמו של הדבר, קשור ותלוי בתוצאותיו, וכל שאין זו שחיטה המכשרת את הבשר באכילה, אין שם 'שחיטה' עליה.

וכן סובר רבי שמעון (במנחות קא:), אוכל שאי אתה יכול להאכילו לאחרים אינו קרוי אוכל — שכל שאינו ראוי לתפקידו ולמילוי יעודו, בטל שמו. [וכן יש לפרש שרבי שמעון לשיטתו בתוספתא (שבועות. מובא בתוס' שם כד. ד"ה אלא) שהנשבע שיאכל, ואכל אוכלין אסורים — לא קיים את שבועתו, שאינה נחשבת 'אכילה' מפני שהאוכל אינו ראוי ולא עומד להאכל].

וכן סובר רבי שמעון (בזבחים צג) שחטאת פסולה שניתז מדמה על הבגד, גם אם היה לו שעת הכושר ונפסל, כיון שבסופו של דבר אינו ראוי להזאה על המזבח, אין הבגד טעון כיבוס. וכן לענין מריקה ושיטיפה, כל שאינו ראוי לאכילה, פטור (תורת כהנים צו, עא). וכן לענין שבירת עצם בפסח שנפסל, אפילו היה לו שעת הכושר, פטור (תוספתא פסחים ו, ז. מובא במשך חכמה צו ו, כ) — מכל זה נראה שמעמדו של החפץ נקבע לפי שימושו ויעודו. [אם כי מצינו אף לר"ש סברת 'היתה לו שעת הכושר' לענין טומאת אוכלין באיסור"ג, במנחות קא ועוד].

וכן דעתו (פסחים יג: ועוד) ש'כל העומד ליזרק — כזרוק דמי' (או: כל העומד לפדות, להבצר, ושאר פעולות) — כי יש ללכת אחר תוצאות המעשה ותעודתו-עתידו. [ובירושלמי (סוטה פ"ב) איתא שלדעת ר' שמעון ניתן לכתוב מגילת סוטה על עור בהמה טמאה, כיון שבין כך היא ניתנה למחיקה. ויש שפרשו טעמו לפי ששם העומד להימחק אין בו קדושת השם כלל. והרי זה כשיטתו שכל העומד לימחק כמחוק דמי. ע' מרחשת ח"א נג, ו במובא בנדרים סו:].

ומצאנו לרבי שמעון (בזבחים קיב:) שמחוסר זמן, שעתה אינו ראוי להיקרב אבל לאחר זמן יהא ראוי — חלה עליו אזהרת שחוטי חוץ. והענין כנ"ל, שהרי לפי התכלית העתידית הוא ראוי להיקרב. וכן אמר רבי שמעון (במעילה יב.) שיש מעילה בתורין שלא הגיע זמנם, מפני שראויים הם לאחר זמן.

ובמכות (יז) מחייב רבי שמעון עונש מלקות לאוכל כל שהוא, אעפ"י שאין בו שיעור חשיבות. ושמעתי לפרש שר"ש לטעמיה דאזיל בתר כוונה, הלכך משום דאחשביה בכך שאוכלו, חייב עליה.

אמנם כן, אין הדינים הנ"ל תלויים זה בזה, וכל אחד נלמד ממקורו הוא, וסברתו הפרטית אינה תלויה בהכרח בסברת שאר הדינים, וגם חלק מאותם כללים נפסק להלכה, וחלקם נדחה מהלכה, ומכל מקום ניתן לראות כאן קו כללי מאחד. [וסמך זה, עי' בזבחים צב. (ובתד"ה אבל), שרצה המקשה לתלות דין 'מלאכה שאינה צריכה לגופה' בהלכות שבת עם 'דבר שאינו מתכוין' שבשאר הלכות שבתורה].

ואם כי אי אפשר לנו כלל לקבוע מסמרות בדברים כגון אלו, ניתנה לנו הרשות להגות ולהתבונן

בתורתם של חכמינו ז"ל עד מקום שיד שכלנו הדל מגעת, להבין קצות דרכיהם, ולהעיר ולהצביע על הדברים.

(ע"ב) 'אמר אביי: תרגמה אנשים. אמר ליה רבא: והא כל הרוצה לראות בה רואה קתני, אלא אמר רבא...' — במקומות רבים מצינו שאביי לא חש לדחוק או להגיה בלשון המשנה והברייתא, ורבא הקשה עליו מדקדוק הלשון ופרש באופן אחר. (ואמנם, כאן גם לרבא ישנו דוחק לשוני, דקתני 'מותרות' ולרבא חייבות (ע' תוס' הרא"ש). מכל מקום רבא שאל את אביי מצד הלשון. ויש מפרשים שלרבא צריך לומר 'מותרות' — לשון התראה וחיוב).
הנה רשימת המקומות בש"ס מאשר לקטה חכתי, שרבא חלק על אביי מחמת דקדוק הלשון, ואביי לא חשש לאותו דקדוק:

ברכות כ: שם נט.

ע' בסוגיא שבת כו-כו ובתוס' וברשב"א; (ועע"ש עה-עט); שם קז: קיא. קכב: (וע"ש קג:).
פסחים ה: נא: נח. סח. (וע"ש מז:).

וכן נראה בסוכה כא. ושם לו. (וע"ש נד. 'אמר רבא מאן הא... וכן ביומא מז:).
יומא י: (עתוס');

מו"ק יד:

יבמות לה-לו (וע"ש לא:).

כתובות יב. (וע"ש יא: ועא. ודוק).

נדרים יד. כג: (וע"ש כד:)

וכן לעיל ז' סע"ב 'אמר אביי תני מקרעת. א"ל רבא והא שוברת קתני...'; וכן להלן יא.
גטין י:

קדושין כד. מח: (וע' במש"כ שם).

בבא מציעא סב: (וע' במובא שם). וע"ע שם ע:

בבא בתרא פו. 'איכפד רבא, מידי שפכן קתני'. וע"ש קלט: (ובחדושי הנצי"ב שם; תוס' שם קמא. ד"ה אלא); קמט: 'אמר ליה אביי...'. (וע"ש כ' סע"ב).

סנהדרין מא: (ושם מז:); נא:

שבועות כט.

(ע"ז עו. 'א"ל רבא אי הכי לתננהו לכולהו בחדא' ע"ש).

וכן במנחות כד. פרש רבא 'שני כלים' פשוטו כמשמעו ואילו אביי דחה לפרש בכלי אחד דומיא דשני כלים.

בחולין קל. הקשה רבא 'תני תני... ואת אמרת...!'

ערכין לב: 'אמר אביי ה"ק עד גמלא... רבא אמר גמלא בגליל...!'

בכורות ד טז: לא.

אמנם, בכמה מקומות מצינו שיטה מוחלפת: בפסחים נה: אביי העמיד באוקימתא ורבא אמר 'הכי קאמר' ופרש כוונת הברייתא בשינוי לשון. (וכן ע' בתוס' ב"מ קטו: ד"ה אבל). ובסנהדרין עה. 'אמר לך רבא תני...'. — אלא ששם אין לשיטתו דרך אחרת לישב, שלא כאביי, ע"ש.

וכיוצא בזה מצינו שרבא אמר 'תני... ופרש שלא כמשמעות הפשוטה בגלל ההכרח, בשבועות כ' רע"ב. וע' גם בע"ז נ. חולין עד. בכורות טו. כריתות כב: תמיד כח. (ונ' שאינו מגיה שם אלא כמפרש פשטות הכוונה); נדה לח. וצ"ע.

וע"ע: שו"ת הריב"ש תג.

עוד זאת נראה שהלכו בגישות חלוקות; כשישנן שתי אפשרויות לישוב סתירה במשנה או בברייתא — אפשרות להעמיד כל אחת במקרה אחר, ואפשרות שניה בהעמדת כל אחת אליבא דתנא אחר — אביי העמיד באוקימתא ורבא העמידה במחלוקת תנאים; — ברכות מז: (וע' גם שבת נב. ושם עד. וע"ש עת.); ראש השנה כ. יומא מא: ביצה יד (וע' תענית ד; כתובות מז:); קדושין לט: בבא בתרא פ; עבודה זרה מג. זכחים מג. צז. תמיד כז. ואמנם מצינו בזכחים עח-עט שאביי העמיד ב'הא דידיה הא דרביה' ורבא העמיד באוקימתא. וגם בשבועות יג. אביי העמיד בפלוגתא ורבא תירץ באופן אחר [אם כי לא באוקימתא מסוימת]. וע' גם במנחות נא.

דף ט

'היא חגרה לו בצילצול לפיכך כהן מביא חבל המצרי וקושר לה למעלה מדדיה' — כדי להזכירה מעשה מצרים שעשתה. (רמב"ם סוטה ג, יא, עפ"י הירושלמי. מפרש"י (ו רע"ב, וכן כתב ברפ"ב לענין כפיפה מצרית) נראה קצת שקרוי מצרי על שם שעשוי מצורי הדקל. ומ"מ יש לקיים טעם זה, מפני שכינויו מזכיר מעשה מצרים). גם רומז החבל להסתת היצר הרע שנמשלה לחבלים, משכי העון בחבלי השוא... , להראות גנות החטא שמשכה על עצמה בחבל השוא. (ישראל קדושים עמ' 26)

'חצי כלים והם אינם כלים' — שהגיהנם יש לו סוף ותכלית [חצי' בגימטריא: גהנם. יואל משה], ואילו נשמותיהם אינן כלות, וסוף יש להם קיום בלא יסורין. (עפ"י עשרה מאמרות — חקור הדין ה,א. וע"ע תקנת השבין עמ' 155).

'זה משה ודוד שלא שלטו שונאיהם במעשיהם, דוד דכתיב טבעו בארץ שעריה, משה דאמור מר משנבנה מקדש ראשון נגזז אהל מועד קרשיו ובריהיו...' — משה ודוד הם המתחילים בעקירת היצר מהלב לגמרי, שעל ידי זה באים גם כן לחירות מעול מלכויות, כי 'שאור שבעיסה' ו'שעבוד מלכויות' הא בהא תליא. ואף על פי שלא הגיע הזמן שיהיה כן בפועל בכל ישראל, מכל מקום במעשה ידיהם שהוא ההתחלה, לא נתבטל כלל רק נגזז, ולעתיד יתגלה שלא אבד סברן, רק הם קיימים לעולמי עד.

והמשכן, הוא קדושת שכינתו ית' באוהל ארעי, היה על ידי משה רבינו ע"ה, שהיה במדבר ועדיין לא היתה לו קביעות מקום. ודוד המלך ע"ה הוא שהתחיל בבנין בית המקדש, ואעפ"י שלא נבנה על ידו, הוא היה המתחיל על ידי השתוקקותו וחשקו והכנתו, וגם קנה המקום שנתקדש לעד. ולפיכך השערים, היינו פתח הכניסה לקדושת המקדש, הם 'מעשה ידי' של דוד, טבע בארץ ונגזז להיותו קיים לעד ולא יוכלו אויבים לשלוט בו ולהוציאו לחולין כלל, [שלא בעיקר הבנין שבנה שלמה, באו פריצים וחללוהו. משא"כ מעשה ידי דוד, השיתין שכרה והיסודות לא נהרסו], לפי שדוד מלך ישראל חי וקיים וקדושתו קיימת, לכך גם מעשה ידי קיים לעד, אלא שבעולם הזה הוא בהעלם ובגניזה. (עפ"י תקנת השבין עמ' 92; מחשבות חרוץ עמ' 176. עוד על הזיקה והדמיון בין משה רבינו לדוד — ע' אור זרוע לצדיק עמ' 23).

(ע"ב) 'כי לייט, לייט תחילה ירך והדר בטן לייט, ומיא כי בדקי, כי אורחיהו בדקי' — בטן ברישא והדר ירך' — והלא תנן במתניתין 'תלקה הירך תחילה ואחר כך הבטן'? — יש לומר שמוסב על

ב. הרמב"ם (סוטה ד, יד כפי הגירסא שלפנינו. וי"א שטעות סופר היא בספרי רמב"ם וגורסים להפך. והאו"ש דחה גרסה זו) פסק אין שייריה נאכלים. וע' קרן אורה; שפת אמת ועוד; תדושים ובאורים להלן (כ). ובאור-שמת צדד לפרש דבריו כאשר עדין לא שנתה [שבדיעבד הקריב קודם שתיש כשר] ומשום כן אין השריים נאכלים אלא מתפורים על בית הדשן).

דף ז

- יב. א. מי שקינא לאשתו ונסתרה והוא חפץ להשקותה — כיצד הוא עושה?
ב. האם מותר לבעל להתיחד עם אשתו שקינא לה ונסתרה, קודם ההשקאה?
א. כיצד עושה לה? מוליכה לבית דין (של שלשה, לקבל עדי קינאי וסתירה. הו"ב) שבאותו מקום, ומוסרים לו שני תלמידי חכמים, ללוותם לבית דין הגדול שבירושלים, שמא יבוא עליה בדרך, והם מתרים בו שלא יבוא עליה. ואם עבר ובא, הם מעידים עליו כדי שלא ישקה, שאין המים בודקים כאשר האיש אינו מנוקה מעוון. רבי יהודה אומר: בעלה נאמן עליה ואין צריכים ללוותם.
ב. לדברי חכמים, הבעל אסור להתיחד עם אשתו הסוטה, [ואין ללמוד התר מאשתו נדה, שכן הנדה מותרת לאחר זמן ואין יצרו תקפו כל כך, משא"כ זו. ועוד, שהגדה חמורה שהיא בכרת לכך בעלה נאמן עליה, משא"כ הסוטה שהיא בלאו]. ולדברי תנא קמא בברייתא אחרת, מהתורה האיש מביא את אשתו (ללא מלווים) אבל אמרו חכמים מוסרים לו שני תלמידי חכמים שמא יבא עליה בדרך. ורבי יהודה מתיר הדבר אפילו מדרבנן.
הלכה כסתם מתני' שאסור ביחוד. הלכך כופים אותו להוציאה מביתו כדרך שמעשים לפסולות. (עפ"י שו"ע אה"ע קטו, ח ובהגר"א).

דפים ז — ח

- יג. א. מהם המעשים המקדימים לשתייה בבית המקדש?
ב. אלו מעשים היו נעשים בשער נקנור?
א. היו מעלים אותה לבית הגדול שבלשכת הגזית ('תורה — תורה' מוקן ממרא, מה להלן בשבעים ואחד אף כאן). ומושיבים אותה ביניהם ומאיימים עליה שלא בפני בעלה (רמב"ם. וע' הו"ב) כדרך שמאיימים על עדי נפשות, אומרים לה: בתי הרבה יין עושה הרבה שחוק עושה הרבה ילדות עושה הרבה שכנים הרעים עושים. עשי לשמו הגדול שנכתב בקדושה שלא ימחה על המים. ואומר לפני דברים שאינה ראויה לשמען, היא וכל משפחת בית אביה, מהודאות הצדיקים הראשונים, כיהודה וראובן שהודו וקבלו שכרם לעולם הבא ובעולם הזה.
נראה שאיום אינו מעכב, ואעפ"י שלא איימו עליה כלל — היתה שותה, כגון לאחר שגלו סנהדרין מלשכת הגזית. (עפ"י תוס'. וכ"כ המנ"ח (שסה, לו) בדעת הרמב"ם. וע' קרן אורה ופר"ח).
אם אמרה טמאה אני — שוברת כתובתה ויוצאת (ואין לה לא עיקר ולא תוספת. עפ"י שו"ת הרי"ף לו; שו"ת הרא"ש לב, ט). ואם אמרה טהורה אני — מעלים ומורידים אותה (רש"י פירש מכל ההר. ויש חולקים) ושוב מעלים כדי ליגעה, שתקצר נפשה ותודה, עד שמעמידים אותה בשער המזרח, שער

נקנור, ששם משקים את הסוטות. הכהן אוהו בבגדיה, בבית הצואר לקרעם או לפרמם, עד שהוא מגלה את לבה. וסותר את שיערה (מסיר כפתה וסותר קליעתה). רבי יהודה אומר: אם היה לבה נאה לא היה מגלהו ואם היה שיערה נאה לא היה סותר.

א. לחכמים, היו פורשים סדין בינה לבין האנשים, והכהן פונה לאחוריו ופורעה. (ספרי, מובא בתוס' ד"ה ויתגרו).

ב. אף לרבי יהודה מסירים את כיסוי שיערה, שזה מפורש בכתוב, אלא שאם הוא נאה אין סותרים הקליעה ולא מגלים את לבה. (מרומי שדה).

ג. הכהן שפורעה הוא עולה בגורל, שהיו הכהנים מטילים גורל על כך, ואפילו כהן גדול. (תוס' עפ"י תוספתא. וע' אגרות משה יו"ד ח"ד נה).

אם בעלה כהן, נראה שכהן אחר מבוזה אותה ולא הוא, וגם השבעתה נעשית ע"י כהן אחר (עפ"י אור שמח — סוטה א, 1).

היתה מתכסה בלבנים — מכסה בשחורים. ואם שחורים נאים לה — מכסים אותה בגדים מכוערים. היו עלה כלי זהב וקטליאות נזמים וטבעות — מעבירים ממנה, כדי לנוולה. ואחר כך מביא חבל מצרי וקושרו למעלה מדדיה. ואין חבל המצרי מעכב. עיקר הבאתו היה כדי שלא יישמשו בגדיה. כשאין חבל מצרי אלא צלצול, אין מחזירים אחריו יותר מדאי. (תוס').

כל הרוצה לראות בא לראות. לדברי אביי, רק הנשים באות לראות ולא אנשים, ולדברי רבא אף אנשים באים אלא שהנשים חייבות לראותה שנאמר ונוסרו כל הנשים ולא תעשינה כזמתכנה. ואין מניחים שם לא עבדיה ולא שפחותיה, מפני שדעתה מתישבת בהם.

לפי הסדר הכתוב בפרשה, הבאת המנחה ונתינת המים בכלי עם העפר על ידי הכהן, קודמים להעמדת האשה בשער ניקנור ופירועה. ורק אח"כ נאמרה השבעת הכהן ומחיקת המגילה והקטרת המנחה. וכתבו התוס' (יז): שסדר הפרשה דוקא, ולא סדר המשנה. (ובדף יד. נסתפקו בדבר).

והריא"ז (כב ואילך) נקט כסדר המשנה; העמדת האשה ופירועה, הבאת המנחה, הנפתה והקרבנה (כרבי שמעון יט.), שמקריב ואח"כ שותה, הבאת מים ונתינת העפר, השבעה ומחיקת המגילה והשקאה.

והרמב"ם (פ"ג) כתב שתחילה מעמיד את האשה בשער המזרח, הכהן משביעה, מוחק המגילה במים, פורע שער האשה ובגדיה, משקה ומקריב המנחה (כחכמים).

הכהן משביעה ואומר לה את הנאמר בפרשה, כדלהלן. ומלבד השבועה היה מוסיף ומסביר לה דברים (ע' מאירי להלן לב. שו"ת ריב"ש החדשות סו"י לב) ואומר לה על מה היא שותה — על עסקי קינוי וסתירה, ובמה היא שותה — במקידה של חרש, על מה נטמאת — על עסקי שחוק וילדות, ובמה היא נטמאת — בשוגג או במזיד באונס או ברצון. וכל כך למה, כדי שלא להוציא לעז על המים (לב:). לאחר שנמחקה המגילה, מאיימים עליה שתשתה (שלא תאמר טמאה אני והיא טהורה, שלא תוציא לעז על עצמה ועל בניה). אומרים לה: בתי אם ברור לך הדבר שטהורה את, עמדי על בוריך ושתי, לפי שאין מים המרים דומין אלא לסם יבש שמונח על בשר חי, אם יש שם מכה — מחלחל ויורד, אין שם מכה — אינו מועיל כלום.

התוס' (יז): כתבו להכריח שלדברי רבי אליעזר (שם ע"א) אף לאחר ששתתה אין מאיימים עליה שתשתה, שהתורה חסה אפילו על עוברי עבירה. ואולם מדברי הרמב"ם (סוטה ג, יב טו; ד, ד-ה) אין משמע כן.

ב. בשער נקנור היו מעמידים את הסוטות להשקותן, ומטהרים את המצורעים (שהם מחוסרי כפרה ואינם יכולים להיכנס לעזרה אלא עומדים בחלל השער שלא נתקדש, ומכניסים בהונותיהם פנימה למתן דם האשם). וכן היולדות ושאר מחוסרי כפרה היו עומדים בשער, לפי שאין קרבנו של אדם קרב אא"כ עומד על גביו.

התוס' הביאו דברי התוספתא שהסוטה עומדת מבפנים והכהן מבחוץ. יש מפרשים כפשוטו, שבשעת ההשקאה עומדת הסוטה בתוך העזרה ולא בשער. ואולם ברש"י מנחות (פח:): מבואר שהיו משקים אותה בשער נקנור שלא נתקדש, [ורבנו גרשום בפירושו שם חכך בדבר]. וכן יש מדייקים מדברי הרמב"ם שהיא עומדת בשער דוקא, ואף בשעת התנופה עומדת שם אלא שמכנסת ידיה להניף. ו'לפנים' שאמרו שם היינו לפנים מהכהן, שלא יחוץ הכהן בינה ובין הקודש אלא הכהן עומד מחוצה לה והיא פנימה לו. (ע' עלה יונה עמ' קפו. וע"ע: חדושי הגרי"ז — סוטה; אור שמה — ביאת מקדש א, יז ופסוה"מ ג, כ; מקדש דוד ג, ו; אגרות משה או"ח ח"א לב, ה).

דף ח

יד. מדוע אין משקים שתי סוטות כאחת?

אין משקים שתי סוטות כאחת כדי שלא יהא לבה גס בחברתה.

התוס' מפרשים דין זה על העמדתן בעזרה להשקותן. ויש אומרים שאין איסור אלא כשמשקה אותן כאחת ממש, וכדלהלן.

ופירשו שזו היא דעת רבי שמעון הדורש טעמא דקרא (שנאמר והקריב אתה — לבדה). ולפי טעם זה, כאשר היא רותתת ואין לבה גס בה — משקים. רבי יהודה אומר: לא מן השם הוא זה אלא אמר קרא אתה — לבדה (כלומר גזרת הכתוב היא). ולדבריו אפילו ברותתת אסור.

א. נראה מדברי הרמב"ם שאין הלכה כרבי שמעון הדורש בכל מקום טעמא דקרא. (ע' מחנ"א נדרים יב, יד).

ב. כתבו התוס' שלרבי יהודה אסור שתהא שם אף אשה אחרת שאינה סוטה, ש'אותה' משמע לבדה ממש.

כאשר כהן אחד משקה את שתיהן, יש טעם נוסף לאסור השקייתן כאחת, משום שאין עושים מצוות חבילות חבילות. (כן פרשו רש"י ותוס'). ויש אומרים שבכהן אחד אין לאסור מטעם זה, מפני שאינו משקה בבת אחת ממש, רק בשני כהנים המשקים כאחת ממש אסור (כן כתב המג"א סו"י קמז בשיטת הרמב"ם).

[מטעם זה אין מטהרים שני מצורעים כאחת ואין רוצעים שני עבדים כאחת ואין עורפים שתי עגלות כאחת].

(התוס' כתבו שאסור הדבר מדרבנן, מפני שנראה עליו כמשאוי. ובמקום אחר כתבו שהטעם הוא כדי שיהא לבו פנוי למצוה.)

יש אומרים שבמצוות שאינן מוטלות חובה על האדם, או שאפשר לעשותן ע"י שליח, מותר. וי"א שבמצוות דרבנן מותר. ויש חולקים.

יש אומרים שבפעולה אחת אין איסור משום חבילות חבילות.